

PRACE NAUKOWE

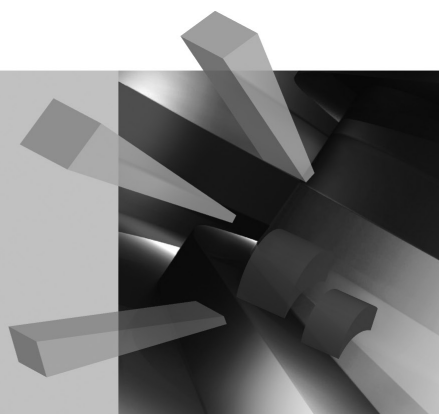
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

260

Zarządzanie strategiczne w praktyce i teorii

Redaktorzy naukowi

Andrzej Kaleta

Krystyna Moszkowicz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wojciech Czakon, Marian Hopej, Halina Piekarz, Krystyna Poznańska,
Agnieszka Sopińska, Agnieszka Zakrzewska-Bielawska

Redaktorzy Wydawnictwa: Anna Grzybowska, Dorota Pitulec, Joanna Świrska-Korlub

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Zespół

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania

znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-226-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Grażyna Aniszewska: Wykorzystanie CSR w budowaniu przewagi konkurencyjnej przez zagranicznych inwestorów strategicznych. Perspektywa środkowoeuropejskich filii	13
Piotr Banaszyk: Kreatywna destrukcja w dynamicznym formułowaniu strategii biznesowej	22
Bogusław Bembenek: Restrukturyzacja klastra	33
Rafał Bielawski: Controlling strategiczny i operacyjny w przedsiębiorstwie	46
Wojciech Czakon, Mariusz Rogalski: Komplementarność kompetencyjna organizacji a kooperacja na rynku obrotu energią elektryczną.....	58
Lidia Danik, Joanna Żukowska: Jakość współpracy w innowacjach.....	69
Tadeusz Falencikowski: Strategia a model biznesu – podobieństwa i różnice	80
Grażyna Golik-Górecka: Zwiększenie efektywności marketingu podstawą sukcesów przedsiębiorstwa – ujęcie najlepszych praktyk – Atlas sp. z o.o.	94
Marzena Hajduk-Stelmachowicz: Znaczenie polityki środowiskowej w kontekście kształtowania ekoinnowacyjności przedsiębiorstw z województwa podkarpackiego.....	106
Jarosław Ignacy: Budowanie przewagi konkurencyjnej – studium przypadku firmy Solaris Bus&Coach SA	116
Leon Jakubów: Znaczenie wizji i misji w zarządzaniu strategicznym polskich przedsiębiorstw	126
Marzena Jankowska-Miśkiewicz: Metoda oceny racjonalności metodologicznej menedżerów	133
Mirosław Jaroński: Przedsiębiorczość międzynarodowa w Polsce	143
Grzegorz Jokiel: Epoki rozwoju nauki organizacji i zarządzania.....	153
Szymon Jopkiewicz: Bariery implementacji strategii marketingowych w usługach zdrowotnych w świetle badań	160
Andrzej Kaleta: Kontrola w procesie wdrażania strategii	171
Adam Kałowski: Przyczyny i kierunki restrukturyzacji przedsiębiorstw	187
Patrycja Klimas: Operacjonalizacja bliskości organizacyjnej	195
Izabela Konieczna: Sposób tworzenia modelu biznesowego	206
Joanna Korpus: Strategie rozwoju wybranych przedsiębiorstw branży odzieżowej i obuwniczej w okresie kryzysu.....	215
Alina Kozarkiewicz: Kontrola strategiczna w zarządzaniu portfelami projektów – analiza systemów i mechanizmów na przykładzie firmy zorientowanej projektowo.....	228

Rafał Krupski: Badanie znaczenia zasobów niematerialnych w strategii przedsiębiorstwa	238
Krzysztof Kud: Elementy analizy strategicznej w zarządzaniu przestrzenią terenów zalewowych, jako narzędzie realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego	248
Aleksandra Kuzaj: Przeciwdziałanie mobbingowi jako element zarządzania strategicznego	258
Lech Miklaszewski: Zmiana kulturowa organizacji na przykładzie Domu Maklerskiego WDM SA	268
Mirosław Moroz: Przesłanki i przejawy elastyczności przedsiębiorstwa – studium przypadku sklepu internetowego	284
Krystyna Moszkowicz, Bogusław Bembenek: Strategia rozwoju wiedzy w klastrze	294
Jerzy Niemczyk, Rafał Trzaska: Przywództwo i zarządzanie w sieciach międzyorganizacyjnych	305
Przemysław Niewiadomski, Bogdan Nogalski: Kryterium zwinnego zakładu wytwórczego – strategiczny model biznesowy w przedsiębiorstwie wiedzy	314
Bogdan Nogalski, Jarosław Karpacz: Orientacja na klienta a innowacyjność przedsiębiorstwa produkcyjnego	328
Jadwiga Nycz-Wróbel: Polityka środowiskowa i aspekty środowiskowe jako podstawa kreowania koncepcji strategicznego zarządzania środowiskiem w organizacjach zarejestrowanych w systemie EMAS	340
Grażyna Osbert-Pociecha: Ograniczanie złożoności organizacji – nowy imperatyw zarządzania	350
Paweł Paluchowski: Finansowanie rozwoju małych i średnich firm z sektora telekomunikacyjnego w Polsce na przykładzie Korbank SA	361
Żanna Popławska, Andrzej Limański, Oksana Goszowska: Ocena korzyści efektu synergii w działaniach organizacji	375
Krystyna Poznańska: Współpraca przedsiębiorstw ze szkołami wyższymi w zakresie innowacji	385
Joanna Radomska: Pułapki i zagrożenia związane z wdrażaniem koncepcji partycypacji pracowników w procesie zarządzania strategicznego na przykładzie PWC „Odra” SA	397
Agnieszka Rak: Kreowanie wizerunku marki w mediach społecznościowych	407
Robert Seliga: Rola marketingu społecznego w koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu	417
Letycja Sołoducho-Pelc: Zarządzanie strategiczne przez wizję i misję	430
Adam Stabryła: Koncepcja kwantyfikacji bezpieczeństwa strategicznego przedsiębiorstwa	442

Monika Stelmaszczyk: Repozytorium wiedzy narzędziem zarządzania kapitałem społecznym przedsiębiorstwa (na podstawie Intrasoft-TSI sp. z o.o.).....	454
Łukasz Sułkowski: Strategie sukcesji w przedsiębiorstwach rodzinnych MŚP w Polsce	463
Marika Szymańska: Strategia odpowiedzialnego biznesu w japońskim koncernie Canon. Uwarunkowania kulturowe.....	474
Ewelina Trubisz: Znaczenie reputacji w odniesieniu do interesariuszy strategicznych na przykładzie przedsiębiorstw deweloperskich.....	482
Elżbieta Urbanowska-Sojkin: Kongruencja cech otoczenia i kultury organizacyjnej przedsiębiorstw.....	491
Anna Witek-Crabb: Wybory strategiczne kobiet i mężczyzn na najwyższych stanowiskach kierowniczych.....	504
Przemysław Wolczek: Przyczyny upadku Kodaka	515
Leszek Woźniak, Sylwia Dziejcz: Kluczowi interesariusze w kontekście strategicznych wyzwań dla polskiej gospodarki żywnościowej	527
Marian Woźniak: Czynniki sukcesu rynkowego podmiotów agroturystycznych w opinii właścicieli gospodarstw oraz turystów z Podkarpacia.....	536
Marian Woźniak, Grzegorz Woźniak: Zarządzanie obszarami wiejskimi jako wyraz konkurencyjności gmin wiejskich na przykładzie gmin województwa podkarpackiego.....	548
Anna Wójcik-Karpacz: Narzędzia pomiaru sukcesu relacji z kluczowymi odbiorcami w aspekcie wzrostu efektywności współdziałania.....	561
Sławomir Wyciślak: Efekt zarażania w działaniu przedsiębiorstwa	575
Czesław Zajac: Budowa strategii personalnych w grupach kapitałowych	586
Aneta Zelek, Grażyna Maniak: Wrażliwość i reaktywność młodych firm na kryzys – studium dekonjunkury 2007-2010.....	597
Bożydar Ziółkowski: Kierunki ewolucji w obszarze ekoinnowacji	607

Summaries

Grażyna Aniszewska: Use of CSR by foreign strategic investor for building competitive advantage. Central-Eastern European subsidiaries' perspective	21
Piotr Banaszyk: Conditions of business strategy forming in a hypercompetition situation	32
Bogusław Bembenek: Restructuring of cluster.....	45
Rafał Bielawski: Strategic and operating controlling in the company	57
Wojciech Czakon, Mariusz Rogalski: Complementarity of competencies of the organizations vs. cooperation on the electricity market.....	68
Lidia Danik, Joanna Żukowska: Quality of cooperation for innovation	79

Tadeusz Falencikowski: Business strategy and business model – similarities and differences.....	93
Grażyna Golik-Górecka: Increase of marketing effectiveness as a base of enterprise success – approach to the best practice – Atlas Ltd	105
Marzena Hajduk-Stelmachowicz: The importance of environmental policy in the context of creation of eco-innovation enterprises from Podkarpackie Voivodeship	115
Jarosław Ignacy: Building a competitive advantage – a case study of Solaris Bus & Coach company	125
Leon Jakubów: Importance of visions and missions in strategic management of Polish companies	132
Marzena Jankowska-Mihulowicz: The method of evaluation of methodological rationality of managers	142
Mirosław Jarosiński: International entrepreneurship in Poland	152
Grzegorz Jokiel: Periods in the development of organizational management sciences	159
Szymon Jopkiewicz: Barriers to the implementation of marketing strategies in healthcare services in the light of research	170
Andrzej Kaleta: Control in the process of strategy implementation	186
Adam Kalowski: Reasons and directions of corporate restructuring	194
Patrycja Klimas: Operationalization of the organizational proximity	205
Izabela Konieczna: A way to create a business model	214
Joanna Korpus: Development strategies of selected companies in the clothing and footwear sector during the crisis.....	227
Alina Kozarkiewicz: Strategic control in project portfolio management – the analysis of systems and mechanisms based on the example of a project-oriented company	237
Rafał Krupski: Research on the importance of intangible resources in an enterprise’s strategy	247
Krzysztof Kud: Elements of strategic analysis in the management of floodplains space as a tool for implementing the concept of sustainable development.....	257
Aleksandra Kuzaj: Preventing mobbing as a part of management strategy ..	267
Lech Miklaszewski: The change of organizational culture on the example of Brokers House WDM SA	283
Mirosław Moroz: Premises and measures of enterprise flexibility – a case study of online store	293
Krystyna Moszkowicz, Bogusław Bembenek: Knowledge development strategy in a cluster.....	304
Jerzy Niemczyk, Rafał Trzaska: Leadership and management in inter-organizational networks.....	313

Przemysław Niewiadomski, Bogdan Nogalski: Agile manufacturing plant criterion – strategic business model in a knowledge enterprise.....	327
Bogdan Nogalski, Jarosław Karpacz: Customer orientation and innovativeness of the manufacturing company.....	339
Jadwiga Nycz-Wróbel: Environmental policy and environmental aspects as the basis for the concept of strategic environmental management in organizations registered under EMAS	349
Grażyna Osbert-Pociecha: Limitation of organization complexity as a new imperative of management	360
Paweł Paluchowski: Financing of small and medium enterprises from the telecommunication sector in Poland on the example of the Korbank S.A. company.....	374
Żanna Popławska, Andrzej Limański, Oksana Goszowska: Assessment of benefits of synergy effect in organization activity.....	384
Krystyna Poznańska: Cooperation of enterprises with high schools within the scope of innovation.....	396
Joanna Radomska: Pitfalls and risks associated with implementing the concept of employee participation in the process of strategic management – the example of PWC Odra SA	406
Agnieszka Rak: Creating brand image in social media.....	416
Robert Seliga: The role of social marketing in the concept of Corporate Social Responsibility	429
Letycja Sołoducho-Pelc: Strategic management through vision and mission	441
Adam Stabryła: The concept of quantifying the company's strategic security	453
Monika Stelmaszczyk: Knowledge repository as a tool for managing the social capital of a company (on the example of Intrasoft-TSI sp. z o.o.)	462
Łukasz Sułkowski: Succession strategies in family business belonging to SMEs in Poland	473
Marika Szymańska: Cultural influence on the strategy of Corporate Social Responsibility (CSR) in Canon company	481
Ewelina Trubisz: The importance of reputation in relation to stakeholders on the example of companies from the real estate sector.....	490
Elżbieta Urbanowska-Sojkin: The congruence of environmental factors and organizational culture of companies	503
Anna Witek-Crabb: Strategic choices of women and men as top managers .	514
Przemysław Wolczek: The reasons for the collapse of Kodak	526
Leszek Woźniak, Sylwia Dziedzic: Main stakeholders in the strategic challenges context of the Polish food economy.....	535
Marian Woźniak: Success factors on the market of agritourism entities in the opinion of farm owners and tourists from Podkarpacie.....	547

Marian Woźniak, Grzegorz Woźniak: Management in rural areas as an example of competitiveness of rural communities in Podkarpacie Voivodeship	560
Anna Wójcik-Karpacz: Tools for measuring the success of relationships with key customers in terms of increased efficiency of cooperation	574
Sławomir Wyciślak: Contagion effect within the company activities.....	585
Czesław Zajac: Personal strategies of international capital groups (holdings)	596
Aneta Zelek, Grażyna Maniak: The sensitivity and reactivity of start-up companies in crisis – study of the 2007-2010 recession.....	606
Bożydar Ziółkowski: Directions of eco-innovations evolution	616

Leszek Woźniak, Sylwia Dziedzic

Politechnika Rzeszowska

KLUCZOWI INTERESARIUSZE W KONTEKŚCIE STRATEGICZNYCH WYZWAŃ DLA POLSKIEJ GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ

Streszczenie: Celem pracy było wskazanie strategicznych wyzwań stojących przed polską gospodarką żywnościową w kontekście kluczowych interesariuszy – konsumentów i producentów – rolników i przetwórców żywności. Główny wątek stanowi zagrożenie przyszłości polskiego rolnictwa i jakości żywności ze strony genetycznie modyfikowanych organizmów (GMO). Analiza literatury, podstawowych dokumentów i zachowań wielu państw, w tym szczególnie członków UE, pozwala stwierdzić, że w aspekcie zagrożeń społecznych, ekonomicznych i ekologicznych najważniejszym celem polskiej gospodarki żywnościowej jest zablokowanie możliwości wprowadzenia GMO, a priorytetem – dopracowanie odpowiednich przepisów prawa. Zakaz upraw GMO oznacza także zachowanie głównych wyróżników jakości i potencjału eksportowego polskiej żywności: produktów ekologicznych, regionalnych i tradycyjnych.

Słowa kluczowe: gospodarka żywnościowa, interesariusze, genetycznie modyfikowane organizmy, perspektywa strategiczna.

1. Wstęp

Gospodarka żywnościowa jest zaliczana do strategicznych sektorów każdego państwa, a bezpieczeństwo żywnościowe należy do bardzo często używanych terminów, odgrywa bowiem wyjątkowo ważną rolę w każdym społeczeństwie. Współczesne rolnictwo zostało zdominowane przez intensywne technologie, określane nawet jako przemysłowe, również przetwórstwo bazuje na wykorzystaniu wielu syntetycznych związków chemicznych. Na ogół konsekwencją dominujących metod jest drastyczne obniżanie się biologicznej i zdrowotnej jakości żywności. Czynnikiem, który stymuluje wybór „drogi na skróty” przez przetwórców żywności, jest też działanie mechanizmów ekonomii skali. Konkurencja, głównie cenowa, w gospodarce żywnościowej nie doprowadziła do zakładanego w ekonomii rezultatu, wprost przeciwnie, powoduje obniżenie jakości żywności. Produkty spożywcze nabrały też cech globalnych – praktycznie mieszkańcy prawie całego świata konsumują takie same lub podobne wyroby, wygląd i smak uległy ujednoliceniu. Najważniejsze globalne

korporacje zawładnęły światową gospodarką żywnościową, sprowadzając producentów wyrobów o wysokiej jakości odżywczej na margines możliwości. Certyfikowana żywność ekologiczna, regionalna, tradycyjna nie jest dostępna dla wszystkich. Pod względem biologicznym, technologicznym i technicznym prawie każdy kraj jest w stanie zapewnić sobie samodzielność żywieniową, jednak wiele z nich nie potrafi sobie poradzić z naciskami ekonomicznymi. Nie jest prawdą, że świat musi cierpieć głód, o ile nie będzie zmierzać do technicznej lub biotechnologicznej modyfikacji produkcji; takie poglądy próbują zasiać w społeczeństwie najważniejsze korporacje żywnościowe i biotechnologiczne. Prawda jest inna – problem głodu na świecie nie wynika z braku żywności lub braku możliwości jej wytwarzania. Problem ten jest rezultatem nieprawidłowej dystrybucji żywności¹, degradacji środowiska naturalnego, w tym erozji (także chemicznej) gleb, pustynnienia, lecz przede wszystkim niesprawiedliwych stosunków ekonomicznych. Mówiąc krótko – najbogatsi (korporacje finansowe, korporacje żywnościowe) nadal zabierają zachłannie biednym wszystko, co jeszcze można zabrać. To temat znacznie szerszy i wykracza poza rygory objętościowe tej publikacji, jednak udokumentowany jest w wielu pracach, np. w książce Joela Bakana².

Największym wyzwaniem, a zarazem zagrożeniem dla polskiej gospodarki żywnościowej, jest próba wprowadzenia do polskiego rolnictwa upraw gatunków i odmian roślin zmodyfikowanych genetycznie. Ze strategicznego punktu widzenia jest to zagrożenie dotyczące jakości żywności i środowiska, stosunków społecznych i ekonomicznych nie tylko dla sektora rolnego, ale także – znacznie szerzej – każdego konsumenta żywności. Problem ten jest uwzględniony w wielu strategiach, jednak na ogół nie przyjęto w nich logicznych, trwałych i w pełni strategicznych oraz jednoznacznych rozwiązań.

Obecnie w naszym kraju, w odniesieniu do gospodarki żywnościowej, znajdujemy się w sytuacji, której logikę opisał Al Gore³: „stare przyzwyczajenia + dawna technologia = przewidywalne konsekwencje. Stare przyzwyczajenia + nowa technologia = nieprzewidywalne, dużo poważniejsze konsekwencje”. Jednoznacznie taka sytuacja dotyczy dzisiaj GMO, szczególnie w produkcji rolnej. Przedstawiciele biotechnologicznych korporacji twierdzą, że ciągle mamy zbyt mało wyników badań, aby stwierdzić, czy żywność GMO jest dla nas groźna. Nie jest to prawda, wystarczy spojrzeć tylko do bibliografii znakomitej, pionierskiej książki z tego zakresu⁴. Raczej sprawdza się w tym przypadku zasada wypowiedziana przez Upton Sinclair,

¹ M. Garbacz, *Analiza stanowisk wybranych państw UE w kontekście aktualnych wydarzeń związanych z instalowaniem w Unii upraw roślin transgenicznych (GMO) – ekspertyza*, [w:] Ogólnopolska Konferencja Programowa „Polska wolna od GMO” – materiały konferencyjne, Sejm RP, Warszawa 2008, s. 20.

² J. Bakan, *Korporacje. Patologiczna pogoń za zyskiem i władzą*, Wyd. Lepsi Świat, Warszawa 2006, s. 1-251.

³ A. Gore, *Niewygodna prawda*, Wyd. SONIA DRAGA sp. z o.o., Katowice 2007, s. 232-233.

⁴ J.M. Smith, *Nasiona kłamstwa, czyli o lgarstwach przemysłu i rządów na temat żywności modyfikowanej genetycznie*, Oficyna Wydawnicza 3.49, Poznań 2007, s. 1-303.

zacytowana przez Ala Gore'a⁵ „ludziom szczególnie trudno zrozumieć jakąś prawdę wtedy, gdy ich posada zależy od jej niezrozumienia”. Mamy więc do czynienia w dzisiejszych czasach ze splotem wielu czynników, negatywnie oddziałujących na jakość żywności. A przecież w Unii Europejskiej obowiązuje zasada przezorności. Powinna ona być brana pod uwagę szczególnie w gospodarce żywnościowej, a także w każdym aspekcie oddziaływania człowieka i technologii na środowisko. Problem genetycznie zmodyfikowanych organizmów, w aspekcie dostępnej wiedzy na temat DNA, szczególnie celnie ujął laureat Nagrody Nobla, Francis Collins, który napisał⁶: „To prawda, że język ten (DNA) znany jeszcze bardzo słabo i że trzeba dziesięcioleci, jeżeli nie stuleci na to, by zrozumieć zawarte w nim przesłanie”.

Głównymi interesariuszami sektora produkcji i przetwórstwa żywności są jej konsumenci. Tak więc grupa ta obejmuje praktycznie całe społeczeństwo (a także konsumentów z krajów, do których eksportowana jest żywność); obejmuje społeczeństwo również z innego powodu – rolnictwo w olbrzymim zakresie wpływa na jakość środowiska (gleb, zasobów wodnych, bioróżnorodności). Kolejnymi interesariuszami są rolnicy i przetwórcy żywności. W warunkach naszego kraju jest to ciągle grupa bardzo liczna, dzisiaj poddawana bardzo silnej presji związanej ze zmianami ekonomicznymi i procesami restrukturyzacji.

Jak już zaznaczono, interesariusze będą oceniani głównie pod kątem zagrożeń wynikających z wprowadzania do rolnictwa i handlu organizmów genetycznie zmodyfikowanych lub ich produktów.

2. Analiza istotnych aspektów niektórych krajowych dokumentów strategicznych dotyczących gospodarki żywnościowej

Strategii, jak i innych dokumentów o charakterze strategicznym, dotyczących obszarów wiejskich, rolnictwa i przetwórstwa żywności, jest bardzo wiele, dlatego też analizie poddano tylko niektóre.

Najważniejszym dokumentem jest „Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2011-2020”⁷. Cel ogólny rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w tej strategii zdefiniowano następująco: „poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju”⁸. Jednym z celów szczegółowych strategii jest bezpieczeństwo żywnościowe, traktowane jako element bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa, absolutnie podstawowy. Bar-

⁵ A. Gore, op. cit., s. 266-267.

⁶ F.S. Collins, *Język Boga*, Wyd. Świat Książki, Warszawa 2008, s. 101.

⁷ *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2011-2020*, wersja z 11 października 2011, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, s. 1-153.

⁸ *Ibidem*, s. 17.

dzo istotny dla kierunku rozwoju rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego jest też cel szczegółowy: ochrona środowiska i adaptacja dla zmian klimatu na obszarach wiejskich. Oba te cele wiążą się z nadrzędną ideą rozwoju zrównoważonego, dotyczącą aspektów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych w wielu kontekstach, w tym sprawiedliwości, przezorności, także w wymiarze międzypokoleniowym. Cel określany jako bezpieczeństwo żywnościowe zawiera w sobie jasno zdefiniowane priorytety⁹: „wytwarzanie wysokiej jakości bezpiecznych dla konsumentów produktów rolno-spożywczych” oraz „praktykowanie/stosowanie zasad uczciwej konkurencji na wspólnotowym i globalnym rynku rolno-spożywczym”. Priorytety te są zgodne z innymi zapisami w strategii, definiowanymi jako „ochrona środowiska naturalnego w sektorze rolniczym i różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich”¹⁰.

W celach szczegółowych i priorytetów wyznaczono w strategii kierunki interwencji¹¹. Za bardzo istotne w aspekcie bezpieczeństwa żywienia uważa się: „wsparcie wytwarzania wysokiej jakości produktów rolno-spożywczych, w tym produktów wytworzonych metodami integrowanymi, ekologicznymi oraz tradycyjnymi metodami produkcji z lokalnych surowców i zasobów...”, a także „promocja wysokiej jakości, bezpiecznych dla konsumentów produktów rolno-spożywczych”, również „promocja krajowych produktów rolno-spożywczych na rynkach: krajowym, unijnym i światowym”. Ważnym kierunkiem interwencji jest też „ochrona różnorodności biologicznej, w tym unikatowych ekosystemów oraz flory i fauny związanych z gospodarką rolną i rybacką”.

Podobne aspekty uwzględniono w „Planie działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2011-2014”¹². W dokumencie tym podkreślono społeczne i ekonomiczne znaczenie produktów ekologicznych dla polskiego rolnika i konsumenta żywności, zarówno w wymiarze krajowym, jak i potencjału eksportowego ekologicznej żywności.

Ważnym dokumentem strategicznym, ciągle aktualnym, bo zawierającym prognozę do 2020 r., jest „Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013, z elementami prognozy do roku 2020”¹³. Wśród priorytetów tej strategii, w ramach celu 1 – Wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, znalazł się priorytet: Zachowanie walorów przyrodniczo-krajobrazowych obszarów wiejskich. Cel 2 – Poprawa konkurencyjności rolnictwa, zawiera w sobie kolejny priorytet dotyczący wspierania wyrobu produktów tradycyjnych i regionalnych. Dla

⁹ Ibidem, s. 21.

¹⁰ Ibidem, s. 21.

¹¹ Ibidem, s. 24-26.

¹² *Plan działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2011-2014*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2011, s. 1-24.

¹³ *Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013, z elementami prognozy do roku 2020*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, czerwiec 2005, s. 1-92.

wszystkich priorytetów określono też działania służące ich realizacji¹⁴, obejmują one perspektywę do 2020 r. i dotyczą m.in.: wspierania przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt (w tym rozwój rolnictwa ekologicznego i inne działania mające na celu ochronę środowiska obszarów wiejskich), wspierania różnych form integracji poziomej oraz wsparcia wyrobu produktów tradycyjnych i regionalnych.

3. Strategiczne założenia dla polskiej gospodarki żywnościowej w kontekście problemu genetycznie zmodyfikowanych organizmów

Już tylko logiczna analiza przedstawionych z konieczności bardzo skrótowo niektórych założeń i rozwiązań polskich dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju wsi, rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego jednoznacznie pokazuje, że ich poważne potraktowanie oznacza wspieranie rozwoju rolnictwa ekologicznego, integrowanego, produktów ekologicznych, tradycyjnych i regionalnych, a zarazem, jeżeli takie cele i priorytety chcemy osiągnąć, oznacza to konieczność zanegowania możliwości pojawienia się w polskiej gospodarce żywnościowej gatunków roślin i ras zwierząt genetycznie zmodyfikowanych. W ostatnim okresie obserwujemy agresywną promocję GMO w Polsce, realizowaną głównie przez amerykańskie korporacje biotechnologiczne, ale także przez niektóre środowiska naukowe (należy zaznaczyć, że wielu naukowców jednoznacznie krytykuje GMO), w sytuacji, gdy większość krajów Europy i świata zdecydowanie powiedziała NIE tego typu rolnictwu i przetwórstwu, lub wycofuje się z wcześniej udzielonych pozwoleń na wykorzystywanie organizmów genetycznie zmodyfikowanych. Zgodnie z wymaganiami UE, decyzje te mają w pełni udokumentowane podłoże naukowe, ale też wynikają z wyraźnie określonych zagrożeń społecznych, ekonomicznych i politycznych. Przyjęcie korporacyjnego modelu wykorzystania w gospodarce żywnościowej organizmów genetycznie zmodyfikowanych oznacza bowiem oddanie producentów rolnych i konsumentów w korporacyjne „niewolnictwo”, co oznacza zarazem brak możliwości podejmowania autonomicznych decyzji na poziomie krajowym i regionalnym. Strategiczny sektor, jakim jest produkcja żywności – niektórzy podkreślają, że ostatni „bastion oporu” przed zawłaszczeniem przez korporacje wszystkiego, czym dysponujemy – w warunkach wykorzystywania GMO przestaje być naszą własnością, jak już wspomniano, miejscem podejmowania prawidłowych, zgodnych z nauką prawdą, logiką, sprawiedliwością i etyką decyzji. Wymienione tu, jak i inne uwarunkowania zadecydowały, że w wielu krajach zrozumiano społeczne, ekonomiczne i ekologiczne zagrożenia ze strony GMO i żywnościowych korporacji, podejmując odpowiednie decyzje: Niemcy zakazały upraw GMO, bo „nie są zbada-

¹⁴Ibidem, s. 59-80.

ne konsekwencje długofalowego spożywania GMO przez ludzi”; Austria zakazała upraw GMO, ponieważ „nie można zachować różnorodności biologicznej, jeżeli wprowadzi się do przyrody rośliny GMO”; Francja zakazała upraw GMO, ponieważ „rośliny GMO krzyżują się, zanieczyszczając nieodwracalnie uprawy ekologiczne”; Włochy zakazały upraw GMO, bo „proces uwalniania organizmów GMO do przyrody jest nieodwracalny”. Podstawą prawną wymienionych przykładowo krajowych zakazów jest „klauzula bezpieczeństwa” i logika „przezorności”, zawarte w dyrektywie UE 2001/18, dotyczącej GMO. Dodatkowo 8 września 2011 r. Europejski Trybunał Sprawiedliwości zdecydował, że poszczególne kraje członkowskie mogą zakazać upraw GMO na podstawie rozporządzenia 1829/2003. Wcześniej, bo już w 2000 r., Komisja Europejska zleciła Centrum Badawczemu Unii badania dotyczące współistnienia rolnictwa ekologicznego z roślinami GMO. W styczniu 2002 r. otrzymano udokumentowaną odpowiedź – brzmi jednoznacznie: współistnienie wymienionych upraw jest niemożliwe. W razie wprowadzenia roślin GMO do środowiska nastąpi nieuchronny upadek rolnictwa ekologicznego i tradycyjnego¹⁵. Zmiany, w razie uwolnienia organizmów GMO do środowiska, są nieodwracalne, ich wyeliminowanie oznaczałoby bowiem konieczność eksterminacji niektórych gatunków. Pozwolenie na wystąpienie tego typu sytuacji oznaczałoby zanegowanie podstawowych zasad rozwoju polskiej wsi i rolnictwa, przedstawionych w cytowanych wyżej krajowych dokumentach strategicznych. FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa) rozwiła inne „koronne” założenie producentów GMO – wbrew ich kłamliwej opinii, udowodniono, że problem głodu na świecie nie jest spowodowany brakiem żywności, lecz niewłaściwą jej dystrybucją, co stwierdził Jacques Diouf, dyrektor FAO¹⁶.

Bardzo skutecznie problem zagrożeń ze strony GMO dla rolnictwa, jakości żywności, ekosystemów i zrównoważonego rozwoju rozwiązali Austriacy i Węgrzy. Jak podaje A. Garbacz¹⁷ „w dniach od 7-14 kwietnia 2007 roku prawie 1 mln 227 tys. Austriaków podpisało petycję w ogólnokrajowym referendum pod hasłami:

- NIE dla genetycznie manipulowanych organizmów w żywności!
- NIE dla uwolnienia genetycznie manipulowanych organizmów w Austrii!
- NIE dla patentowania życia! ”

Przedstawione wyżej fakty wskazują na niektóre zagrożenia wynikające z uwalniania do środowiska odmian genetycznie zmodyfikowanych, co uwzględniono w strategiach i modelach zakazujących wykorzystywania GMO w wielu krajach, np. Austria, Węgry, Szwajcaria, Włochy, Grecja, Luksemburg, Bułgaria. Także w Irlandii i Walii obszar tych krajów prawie w 100% objęty jest strefą wolną od GMO. K. Lisowska i M. Chorąży podkreślają, że najważniejsze zagrożenia, jakie mogą

¹⁵ E. Jaroszevska-Nowak, *Stanowisko Zachodniopomorskiego Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi EKOLAND*, [w:] Ogólnopolska Konferencja Programowa „Polska wolna od GMO” – materiały konferencyjne, Sejm RP, Warszawa 2008, s. 118.

¹⁶ M. Garbacz, op. cit., s. 19-20.

¹⁷ Ibidem, s. 26-27.

się pojawić skutek implementacji technologii GMO, mają charakter ekonomiczny i społeczny¹⁸. Teza ta jest w pełni naukowo udokumentowana, a jednym z najbardziej istotnych czynników w tej kwestii jest fakt, że nasiona roślin GMO są chronione patentami. Przeciw takiemu modelowi zawłaszczania natury przez korporacje protestuje wielu naukowców, całe społeczeństwa (cytowany już przykład Austrii i Węgier), w tym szczególnie rolnicy, których dotychczasowa własność, a więc nasiona i genotypy roślin uprawnych, dotychczas dostępne dla każdego, po wprowadzeniu GMO stają się własnością jednostek – właścicieli biotechnologicznych korporacji.

Ograniczona objętość publikacji nie pozwala na bardziej szczegółowe, wyczerpujące przedstawienie tego problemu. Bardzo ciekawe zestawienie publikacji dotyczących wykorzystywania GMO w rolnictwie zaprezentowali wymienieni już K. Lisowska i M. Chorąży¹⁹. Wykaz ten dowodzi, że wypowiedzi dotyczące braku dowodów na szkodliwość GMO są kłamliwe, a niekiedy cyniczne.

Ci sami autorzy podkreślili, że „w zakresie legislacji upraw GMO, w żadnym przypadku nie wolno ulegać naciskom politycznym, naciskom międzynarodowych organizacji gospodarczych oraz kół lobbujących na rzecz wielkich korporacji. Korporacje działające w obszarze promowania i produkcji roślin GMO oraz chemicznych środków ochrony roślin stawiają na szybkie zyski, a ich cele są całkiem odmienne od tych, które są kreowane i rozpowszechniane przez media”²⁰.

4. Zakończenie

Analiza obowiązujących dokumentów strategicznych dotyczących rolnictwa, jak również przedstawione uwagi dotyczące roślin genetycznie zmodyfikowanych pozwalają na sprecyzowanie kilku priorytetów i strategicznych działań dotyczących polityki rolnej i żywnościowej w naszym kraju:

- Polskie rolnictwo nadal zachowuje swój wybitny atut – żywność wysokiej jakości, produkowaną w warunkach małego zużycia chemikaliów, w czystym środowisku. Dążąc do zachowania jej zdrowotnych i biologicznych walorów, zarówno w interesie polskiego społeczeństwa, jak i w wymiarze eksportowym, należy bezwzględnie zakazać uwalniania do środowiska genetycznie zmodyfikowanych zarówno roślin, jak i zwierząt. Atutu wyjątkowych walorów polskiej żywności zazdroszczą nam producenci rolni i konsumenci żywności z innych krajów. Należy dodać, że zezwolenie na uprawy GMO w Polsce zamknęłoby dla nas rynki większości krajów, w tym bardzo istotne, takie jak rynek rosyjski, ukraiński czy też rynki w większości krajów UE.

¹⁸ K. Lisowska, M. Chorąży, *Dlaczego mówimy nie dla GMO w polskim rolnictwie*, „Nauka” 2011, nr 4, s. 175-180.

¹⁹ Ibidem, s. 179-180.

²⁰ K. Lisowska, M. Chorąży, *Zboża genetycznie modyfikowane (GM) w rolnictwie – aspekty zdrowotne, środowiskowe i społeczne*, „Biuletyn Komitetu Ochrony Przyrody PAN” 2011, nr 2, s. 5-23.

- Nie jest prawdą, że gospodarstwa np. kilkunastohektarowe muszą być ekonomicznie nieopłacalne. Przykłady z Niemiec, Włoch, Austrii, Szwajcarii itd. pokazują, że gospodarstwa takie mogą być bardzo wydajne, wszystko zależy jednak od modelu przyjętego w danym kraju. Większość ekologicznych gospodarstw w całej Europie charakteryzuje się taką właśnie powierzchnią.
- Skutki uwalniania GMO do środowiska są nieodwracalne. Uprawy GMO zanieczyszczają w sposób trwały plantacje rolników ekologicznych i stosujących metody integrowane. Wprowadzenie GMO oznaczałoby całkowity upadek rolnictwa ekologicznego, uznawanego w każdej krajowej strategii za ważny element rozwoju polskiego rolnictwa. Absolutnym priorytetem polskiej gospodarki żywnościowej jest uchronienie jej przed inwazją GMO.
- Organizmy GMO (rośliny, zwierzęta, ale też mikroorganizmy!) uniemożliwiłyby otrzymywanie produktów regionalnych i tradycyjnych, kolejnego ważnego atutu eksportowego polskiego rolnictwa.
- W trosce o społeczną, ekonomiczną i środowiskową przyszłość naszego rolnictwa, ale też konsumenta żywności, należy utrzymać w Polsce ciągle obowiązujący całkowity zakaz wykorzystywania GMO w produkcji żywności. Tego typu zapis powinien pojawić się w każdej krajowej i regionalnej strategii rozwoju.

Literatura

- Bakan J., *Korporacje. Patologiczna pogoń za zyskiem i władzą*, Wyd. Lepszy Świat, Warszawa 2006.
- Collins F.S., *Język Boga*, Wyd. Świat Książki, Warszawa 2008.
- Garbacz M., *Analiza stanowisk wybranych państw UE w kontekście aktualnych wydarzeń związanych z instalowaniem w Unii upraw roślin transgenicznych (GMO) – ekspertyza*, [w:] Ogólnopolska Konferencja Programowa „Polska wolna od GMO” – materiały konferencyjne, Sejm RP, Warszawa 2008.
- Gore A., *Niewygodna prawda*, Wyd. SONIA DRAGA sp. z o.o., Katowice 2007.
- Jaroszewska-Nowak E., *Stanowisko Zachodniopomorskiego Stowarzyszenia Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi EKOLAND*, [w:] Ogólnopolska Konferencja Programowa *Polska wolna od GMO* – materiały konferencyjne, Sejm RP, Warszawa 2008.
- Lisowska, K., Chorąży M., *Dlaczego mówimy nie dla GMO w polskim rolnictwie*, „Nauka” 2011, nr 4.
- Lisowska K., Chorąży M., *Zboża genetycznie modyfikowane (GM) w rolnictwie – aspekty zdrowotne, środowiskowe i społeczne*, „Biuletyn Komitetu Ochrony Przyrody PAN” 2011, nr 2.
- Plan działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2011-2014*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2011.
- Smith J.M., *Nasiona kłamstwa, czyli o łgarstwach przemysłu i rządów na temat żywności modyfikowanej genetycznie*, Oficyna Wydawnicza 3.49, Poznań 2007.
- Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013, z elementami prognozy do roku 2020*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, czerwiec 2005.
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2011-2020*, wersja z 11 października 2011, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

MAIN STAKEHOLDERS IN THE STRATEGIC CHALLENGES CONTEXT OF THE POLISH FOOD ECONOMY

Summary: The aim of the paper is to present the strategic challenges facing Polish food economy in the context of key stakeholders – consumers and food producers – farmers and food processors. The leading theme is the problem of threats to the future of Polish agriculture and food quality against the risks posed by genetically modified organisms (GMOs). Out of necessity, a brief analysis of literature in this field, the basic strategic documents and the behavior of many countries, especially EU members, allows for the conclusion that in terms of risks of social, economic and ecological reasons, the most important strategic objective facing Polish food economy is to ban the introduction of GMOs, and the priority is an introduction of the relevant legislation. The ban on GMO crops means also the behavior of the leading traits of quality and export potential of Polish food: organic, regional, and traditional ones.

Keywords: food industry; stakeholders, genetically modified organisms, strategic prospect.